

NT2-CAHIER

CREATIEF SCHRIJVEN

20 keer spelen met taal
voor beginners en gevorderden

Annemarie van den Brink
Trea Scholten

Boom

VOORWOORD

Drie jaar geleden heb ik Trea en Annemarie leren kennen tijdens een ontmoeting in Utrecht. Toen al viel mij op dat zij in staat zijn om vanuit een ander perspectief tegen taal en taalontwikkeling aan te kijken. Niet de letter of het woord vormt de leidraad, maar het verhaal en de beleving van de persoon zelf. Ik vind het dan ook ontzettend leuk om te zien dat zij die visie hebben weten te vertalen naar een verzameling werkvormen binnen het brede spectrum van NT2-onderwijs: het *NT2-Cahier Creatief schrijven*.

Begeleiden bij taalontwikkeling vraagt om inspelen, vernieuwen, uitdagen en samenwerken, en de creatieve vaardigheid om elke keer weer cursisten te inspireren. In de veertien jaar dat ik werkzaam ben in het werkveld van het NT2-onderwijs, heb ik kunnen ervaren welke werkvormen daartoe bijdragen.

Het is geen luxe om aandacht te schenken aan creatief denken en de waarde ervan is erg groot, zoals ik zelf in de praktijk heb ervaren. In een groep met verschillende taalniveaus is het belangrijk de cursist aan te spreken op persoonlijke ervaringen, belevingen en kennis.

Trea en Annemarie zijn erin geslaagd met dit cahier veelzijdige werkvormen aan te bieden waarmee je de verbeelding kunt prikkelen en laten spreken, en het logisch denken even kunt loslaten. Met behulp van gevoel, muziek, herinneringen en associaties geven ze een aanzet om bij te dragen aan nieuwe taalervaringen en -expressie van de cursisten. Ik wens iedereen veel plezier bij het werken met dit cahier.

Mariëlle van Rooij
Taal doet meer, Utrecht

INHOUD

Inleiding	9
1 Woorden rijgen – <i>energizer</i>	15
2 Kort, langer, langst – <i>energizer</i>	17
3 Dit neem ik mee! – <i>energizer</i>	19
4 In de reclame – <i>woorden zoeken</i>	21
5 Ik hoor, ik proef, ik ruik – <i>schrijven met je zintuigen 1</i>	23
6 Weet-jij-het-woord-gedicht – <i>woorden verzinnen</i>	25
7 Waar denk je aan? – <i>schrijven vanuit associaties</i>	27
8 In de aanbieding! – <i>spelen met naamwoorden</i>	29
9 Memory met tegenstellingen – <i>vergroot je woordenschat</i>	31
10 Triolet – <i>spelen met herhaling</i>	33
11 Volg je gevoel – <i>schrijven op muziek</i>	35
12 Stapelgedicht – <i>zinnen stapelen</i>	37
13 1 en 1 = 1 – <i>nieuwe woorden maken</i>	39
14 Knipgedicht – <i>knip je eigen poëzie</i>	41
15 Wat zie ik? – <i>bijvoeglijke naamwoorden schrijven bij foto's</i>	43
16 Streepgedicht – <i>de kunst van het weglaten</i>	45
17 Zoete herinneringen – <i>schrijven met je zintuigen 2</i>	47
18 Sniklap – <i>schrijven over lachen en huilen</i>	49
19 Wie is dit? – <i>verzin een personage</i>	51
20 Slinger met elf – <i>feestpoëzie schrijven</i>	53
Inspiratiebronnen	55

 Op www.nt2school.nl vind je de volgende werkbladen:

Werkblad 1: Woordketting

Werkblad 2: Weet-jij-het-woord-gedicht

Werkblad 3: Triolet

Werkblad 4: Stapelgedicht

Werkblad 5: Knipgedicht

Werkblad 6: Streepgedicht

Werkblad 7: Woordweb

Werkblad 8: Paspoort

Werkblad 9: Elf

INLEIDING

Creatief schrijven met cursisten die het Nederlands nog aan het leren zijn? Kan dat wel? Kunnen ze dat wel? Het antwoord is driedubbel 'ja'. Natuurlijk, het is lastig om woorden op papier te zetten. Helemaal als je de taal nog niet machtig bent. Creatief schrijven betekent ook niet dat je een boek of verhaal op papier moet zetten. Creatief schrijven begint met een paar woorden, misschien zelfs een paar zinnen. Daag cursisten uit en je zult parels ontdekken. Vaak zijn het simpele of losse woorden: een compact eindresultaat. Maar wel een dat kernachtig en sterk is, en dat het plezier in taal laat zien.

Een van onze praktijkvoorbeelden van creatief schrijven voor mensen die Nederlands als tweede taal leren of moeite hebben met lezen en schrijven:

Of we een poëzieworkshop wilden geven voor laaggeletterden, over het thema 'Mijn boodschap'. De bedoeling van onze opdrachtgever was om de deelnemers te laten ervaren dat taal ook leuk kan zijn, in plaats van taal goed of fout toe te passen. Koren op onze molen!

De deelnemers schoven aan in het zaaltje, sommige uitbundig, andere onzeker. 'Een gedicht maken? Dat kan ik niet!'

Niets bleek minder waar. Op de tafel lagen boodschappenbriefjes. We pikten een boodschap van de lijstjes uit en dat was zin 1 van het gedicht: een onsje vlees, een pond kaas, een kist mandarijnen. De levensmiddelen veranderden in zelfvertrouwen, schouderklopjes, dromen en meer. En zo ontstond er al puzzelend een gedicht. Daarna varieerden ze met zelfgeschreven zinnen en experimenteerden ze met andere woorden en zinsvolgordes.

Ze hadden vooral veel plezier en zelfs de meest wantrouwende en onzekere deelnemer las zijn gedicht grijnzend voor.

In dit cahier beschrijven we twintig concrete werkvormen waarmee we je inspireren om een creatieve schrijf- of taalles te geven.

Creatief schrijven, wat is dat eigenlijk? Karel Witteveen, auteur van het boek *Creatief schrijven* (2011), noemt creatief schrijven de vorm van schrijven waarbij je je zoveel mogelijk laat leiden door je vrije ingevingen of associaties. Je zet schrijfregels overboord en denkt alle kanten op. Daarmee geef je jezelf de kans om op alle fronten te experimenteren en associëren met taal, compositie, stijl, personages en tekstsoort.

Daarbij mag je ‘fouten’ maken in spelling, leestekens en opbouw. De schrijfdocent kan allerlei inspiratiebronnen gebruiken: foto’s, zinnen, woorden, folders, muziek, herinneringen, eten, geuren, de mogelijkheden zijn talloos. Niks is gek en alles mag. Je kunt kiezen uit een enorme variatie aan werkvormen. Cursisten schrijven bijvoorbeeld een dialoog tussen twee voorwerpen, een herinnering bij een geur, een waarom-gedicht of woorden op muziek.

Tegenover deze divergerende manier van schrijven staat convergerend schrijven: hierbij ga je schaven aan zinnen, opbouw en formuleringen. Na creatief, divergerend schrijven kan heel goed een fase van convergerend schrijven volgen om de tekst duidelijker of correcter te krijgen. Maar het hoeft niet.

Een cursist die creatief schrijft, is dus niet primair bezig met de correctheid en juiste toepassing van taal, maar met plezier in taal. Cursisten ontdekken op een speelse manier de rijkdom en mogelijkheden van taal. Al spelend en proberend pikken ze ondertussen wel van alles op over Nederlandse woorden, zinsvolgorde, dialogen, woordsoorten en tekstsoorten, om maar wat te noemen.

Creatief schrijven voor NT2-leerders en laaggeletterden, gaat dat samen? Ons antwoord is volmondig ‘ja’. Onze ervaring met workshops en trainingen aan deze doelgroepen heeft ons ervan overtuigd dat creatief schrijven het plezier in taal vergroot en spelenderwijs ook de mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid verbetert.

Een ander voorbeeld uit de lespraktijk. Tijdens een workshop lieten we cursisten spelen met taal. Ze maakten zinnen steeds langer, gebruikten al hun zintuigen om nieuwe woorden te vinden en zochten ontbrekende woorden bij bestaande gedichten. Ze schreven over een zoete herinnering en maakten een eigen gedicht. Spelenderwijs vergrootten ze hun woordenschat en taalvaardigheid. Wij waren trots op de deelnemers omdat ze zoveel onverwachte ontdekkingen deden. Over synoniemen, woordbetekenissen, vraagzinnen, lidwoorden en zelfstandig naamwoorden. Creatief schrijven is een mooie manier om cursisten succeservaringen mee te geven.

Creatief schrijven klinkt groot en ambitieus. In dit boek reiken we docenten en trainers eenvoudige activiteiten aan waarmee ze creatieve taal bij hun cursisten kunnen aanboren. De concrete werkvormen geven de cursisten inspiratie om tot taal te komen. Bij alle oefeningen is het van belang door aansprekende werkvormen de woordenschat van de cursist te vergroten. Taal is hierbij niet alleen een technisch hulpmiddel, maar het resultaat van een creatief denkproces waarbij we vaak een beroep doen op de zintuigen. Zo kan een afgedekt bakje met een zoete lekkernij aanzetten

tot voelen, proeven en ruiken en de cursist stimuleren daar een herinnering over te vertellen en op te schrijven. Naar buiten gaan en de zintuigen aanspreken doet een beroep op verschillende soorten woorden: feitelijke beschrijvingen, kleuren, geuren, geluiden en emoties. Dat is ook weer een enorme stimulans voor formuleren, woordenschatverrijking, herkenning en leren van elkaar.

Wat zegt onderzoek over het effect van creatief schrijven? In tegenstelling tot in landen als de Verenigde Staten en Engeland kent creatief schrijven in ons land nog niet zo'n lange traditie. Het aantal verrichte onderzoeken is beperkt. Een van de onderzoeken gaat over het effect van creatief schrijven in het onderwijs: *Schrijf je slim* (2010). Suzanne van Burg concludeert hierin dat creatief schrijven effect heeft op het denken, het leren, het leren denken, het lezen, het discussiëren, het waarderen, het schrijven en de prestaties van leerlingen. Door schrijvend-leren-opdrachten gaan leerlingen hun eigen denk- en leerproces anders bekijken, waardoor ze meer kunnen leren en kritischer kunnen denken. Ook het leesproces van leerlingen verandert door schrijvend-leren-opdrachten. Dit leidt bijvoorbeeld tot actievere deelname aan klassen-discussies. Samenvattend: de prestaties van leerlingen verbeteren na het schrijven van een creatieve tekst. Op grond hiervan stelt Van Burg dat creatief schrijven goed is voor leerlingen, maar dat meer onderzoek nodig is.

Uit het onderzoek *De waarde van schrijven* (2010) van Mark Mieras blijkt overduidelijk dat creatief schrijven positieve effecten heeft op gezondheid en welzijn. Mark Mieras stelt: 'Wie schrijft helpt zichzelf om ervaringen van het leven te verwerken. Wie schrijft benoemt vaak emoties en ervaringen; activiteiten die hersenfuncties stimuleren die een stabiliserende werking hebben op de geest. Schrijven doet een zwaar beroep op het standaardsysteem, onze verhalenverteller, waarvan we vermoeden dat het een vitale rol speelt in onze geest. Schrijven is meer dan een formeel communicatiemiddel, het is een hulpmiddel om vitaal te blijven.'

Recent onderzoek van Stichting Lezen (2017) toont aan dat de praktijkervaringen met creatief schrijven binnen het basisonderwijs en voortgezet onderwijs positief zijn: docenten hebben het idee dat de taalvaardigheid, leesinteresse en het leesplezier toenemen. Ook de effecten van persoonlijk schrijven zijn positief, vooral als er een 'metacognitief onderdeel' is: een reflectie op de eigen gedachten over het onderwerp. Persoonlijk schrijven heeft als bijkomend voordeel dat het schriftelijk uitdrukken van gevoelens – gemiddeld genomen – het welbevinden bevordert.

Ook wij merken dit effect in onze workshops. NT2-leerders en laaggeletterden zetten een ander motortje aan tijdens creatief schrijven. In plaats van zich druk te maken om de juistheid van hun taal putten zij uit hun rijke ervaring van levensgebeurtenissen

met alle zintuiglijke herinneringen die daarbij horen, trauma's buiten beschouwing gelaten. Creatief schrijven geeft cursisten vaak een goed gevoel in een leven dat soms niet al te makkelijk is.

De werkvormen in dit cahier zijn geschikt om met cursisten te doen, maar ook heel goed in een groep van docenten. Om van elkaar te leren bijvoorbeeld. Ook in een train-de-trainer-situatie zijn de activiteiten goed bruikbaar.

Zo vroegen de taalcoaches van Taal doet meer in Utrecht zich in de Sinterklaastijd af of je met nieuwkomers en laaggeletterden ook rijmpjes kunt maken. Ze wilden graag praktische tips en eenvoudige oefeningen om dit met hun cursisten te doen. We gingen aan de slag met de taalcoaches. We zochten rijmwoorden, ontdekten dat kleuren heel goed helpen om rijmparen te vinden en schreven samen korte versjes. Daarna knipten en plakten we woorden tot een nieuw gedicht. Iedereen had dezelfde woorden, maar elke eindtekst was weer anders. Een mooie manier dus om vraagzinnen en nieuwe woorden te maken. In elke oefening boden we variaties van beginners- tot gevorderdenniveau.

Na afloop aten we mandarijnen en pepernoten en dronken we chocola. 'Wat fijn om handvatten te krijgen om mijn les aangenamer te maken', zei een taalcoach. 'Zo kan ik ze leren dat je ook met taal mag spelen', zei een ander. Dat is wat we zo graag willen overbrengen en dit plezier gunnen we jou als docent ook van harte.

In dit cahier kun je kiezen uit twintig activiteiten, die zijn gerangschikt naar tijdsduur. De kortste duren vijf tot tien minuten, de langste 45 minuten. We bieden de stof zo eenvoudig mogelijk en duidelijk aan en kozen daarbij voor de volgende opbouw:

Activiteit

Onder dit kopje beschrijven we wat de cursist doet in deze oefening. Bijvoorbeeld: woorden noemen die bij een van de zintuigen horen.

Materiaal

Welk materiaal heb je nodig?

Tijdsduur

Hoelang duurt de activiteit?

Vorbereiden

Wat moet je van tevoren bedenken, klaarzetten, uitleggen?

Uitvoeren

Is de activiteit in een groepje of individueel? Wat is de instructie aan de cursisten? Wat doe je als ze bezig zijn met de opdracht?

Terugkijken

Wat bespreek je na? Wat zijn verschillen en overeenkomsten? Wat was makkelijk of moeilijk? Wat zou je nog kunnen veranderen? Zijn er nog aanvullingen? Welke feedback geef je?

Samen met de cursisten terugkijken naar de resultaten en de oefening is belangrijk. Neem daar de tijd voor. Cursisten leren ook van elkaars resultaten en er ontstaan vaak mooie gesprekken over de eindresultaten. Gun de cursisten hun succeservaring. Het versterkt hun taalvaardigheid.

Variatie en uitdaging

Hoe kun je de oefening makkelijker of juist uitdagender maken? In dit cahier geven wij slechts aanwijzingen en ideeën voor variaties. Docenten weten als geen ander wat de groep wel en niet aankan en welke variatie nodig is. Het kan gebeuren dat een cursist geen letter op papier krijgt. Laat hem of haar dan gewoon vertellen of laat de cursist de opdracht in de eigen taal doen. En ieder woord dat toch in de Nederlandse taal geschreven is, is dan een winstmoment. Bedenk dat de cursisten al zoveel moeten met de taal. Deze oefeningen zijn juist bedoeld om cursisten het plezier in de taal te laten ervaren. Daar is tijd voor nodig, maar als ze die krijgen, dan komen daar de mooiste verhalen en gedichten uit voort.

 Met de code op pagina 2 van dit boek krijg je toegang tot de website. Hierop staan de werkbladen, die je eenvoudig kunt downloaden en printen.

We zijn heel nieuwsgierig naar jullie ervaringen en waarderen het als jullie die met ons willen delen. Met jullie ervaringen kunnen we dan weer nieuwe gerichte werkvormen voor de doelgroep ontwikkelen.

Veel schrijf-, luister- en leesplezier!

Annemarie van den Brink en Trea Scholten, Utrecht
www.toolsvoortaal.nl
info@toolsvoortaal.nl

1 WOORDEN RIJGEN

ENERGIZER

Activiteit

Luisteren en woorden toevoegen. Woorden met een bepaalde beginletter bedenken en daar zinnetjes mee maken.

Materiaal

flip-over of bord / papier en pen / werkblad 1: Woordketting

Tijdsduur

5-10 minuten

Beschrijving

Vorbereiden

Deze oefening hoef je niet voor te bereiden. Het is een *energizer*: een kort taalspelletje om op te warmen of mee af te sluiten.

Uitvoeren

Vertel dat jullie woorden aan elkaar gaan rijgen. Er komt één lange ketting van woorden. De laatste letter van een woord is de beginletter voor het volgende woord. De woorden hoeven niets met elkaar te maken te hebben. Geef een voorbeeld en schrijf het op het bord of een vel papier. Onderstreep in het voorbeeld de laatste letter en eerste letter van het volgende woord.

Baan – naam – moeder – roept – thuis – stop etc.

Wijs iemand aan of begin zelf. Schrijf mee met de woorden die de cursisten noemen.

Vraag de cursisten na drie minuten één of twee zinnen op te schrijven met minimaal twee woorden die net genoemd zijn. Bijvoorbeeld: Moeder roept mijn naam. Of: Ik stop met die baan.

Terugkijken

Kennen de cursisten alle woorden? Welke zijn makkelijk of moeilijk, en waarom? Kloppen de zinnen?

Variatie en uitdaging

Vraag na een paar rondjes of de cursisten zelf hun woord op het bord of een groot vel willen schrijven. Je kunt elke cursist ook een werkblad geven en een eigen woordketting laten maken (zie werkblad 1 op de website). Als ze daarmee klaar zijn, geven ze hun blad aan hun buurman/buurvrouw. Lukt het hem/haar twee zinnen met deze woorden te maken? Voor wie nog meer wil: de twee zinnen kunnen het begin zijn van een kort verhaaltje dat een cursist op papier kan zetten.